

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Біденко Л. В.

У статті розглянуто сучасні підходи до трактування поняття "професійна компетентність". Проаналізовано складові професійної компетентності, що становлять підґрунтя формування готовності майбутніх учителів російської мови до педагогічної діяльності у сучасному інформаційному суспільстві.

Ключові слова: лінгвістична освіта, компетентність, професійна компетентність, складові професійної компетентності.

В статье рассматриваются современные подходы к пониманию понятия "профессиональная компетентность". Проанализированы составляющие профессиональной компетентности, которые необходимы для формирования готовности будущих учителей русского языка к педагогической деятельности в современном информационном обществе.

Ключевые слова: лингвистическое образование, компетентность, профессиональная компетентность, компоненты профессиональной компетентности.

The article describes modern approaches to understanding the notion "professional competence". The author analyzes components of professional competence which are necessary for forming preparedness of prospective teachers of the Russian language for pedagogical work in the contemporary information society.

Key words: linguistic education, competence, professional competence, components of professional competence.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, що поступово набирають оберти у сучасному освітньому просторі, породжують нові форми і методи навчання, розширюючи освітньо-інформаційну базу, урізноманітнюючи освітні ресурси і тим самим підвищуючи планку підготовки майбутніх учителів-філологів. За період навчання у вищій школі студенти філологічних факультетів мають здобути ґрунтовну педагогічну освіту: набути лінгвокогнітивні уміння та навички, сформувати творче, аналітичне мислення, вміти здійснювати наукові пошуки, використовуючи різні методи наукового дослідження, розвивати прагнення до пізнання лінгвістичних процесів і явищ, потребу й уміння самостійно поповнювати свої знання тощо. Окреслені професійні й особистісні риси вказують на вчителя як на професійно компетентного фахівця сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-теоретичних джерел (Т. М. Балихіна, В. А. Болотов, О. М. Семенов, Т. В. Симоненко та ін.) підтверджує думку, що формування особистості майбутнього вчителя-філолога на сучасному етапі має відбуватися в компетентно орієнтованому напрямі. Докторські і кандидатські дослідження українських і російських учених присвячені розгляду процесу формування професійної компетентності викладача російської мови як іноземної в багаторівневій університетській освіті (В. І. Статівка, Г. О. Михайловська, Т. М. Балихіна та ін.), окресленню шляхів формування комунікативної та лінгвостетичної компетенцій майбутніх учителів-філологів (Л. І. Орехова, Т. В. Симоненко). Проте у лінгводидактиці немає одностайного визначення структури компетентності майбутнього вчителя-філолога. Зміст терміна "філологічна компетентність" залишається предметом наукових дискусій через невизначеність наукового та освітнього змісту терміна "філологія" (О. О. Бистрова, Г. О. Винокур).

Мета статті – описати сучасні підходи до трактування поняття "професійна компетентність", визначити складову професійної компетентності майбутніх учителів російської мови.

Виклад основного матеріалу. Критерієм якості підготовки майбутніх учителів російської мови є професійна компетентність. У методичній літературі існує чимало досліджень, присвячених висвітленню поняття "компетентність". Науковці трактують його по-різному. Так, у загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти зазначається, що компетентність – це комплекс професійних знань, умінь, відносин, професій-

них якостей особистості. В. Д. Шадриков вважає, що професійна компетентність являє собою володіння певними знаннями, навичками, життєвим досвідом, що дозволяє припускати щось, вирішувати певні питання. На думку Н. Л. Карпової, компетентність є специфічною здатністю, необхідною для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за власні дії [1, с. 9].

Дидакти доповнюють поняття "компетентність", вказуючи також, що це: 1) постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у певний час і умовах, тобто "компетентність = мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення" (М. Чошанов); 2) спосіб існування знань, умінь, освіченості, який сприяє особистісній самореалізації, знаходження свого місця у світі, внаслідок чого освіта постає як високомотивована й особистісно орієнтована і забезпечує максимальну витребуваність особистісного потенціалу, визнання особистості іншими, усвідомлення нею самою власної значущості (В. О. Болотов, В. В. Сериков).

Нам імпонує характеристика компетентнісного підходу як сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективно професійної діяльності. У дисертаціях, статтях вітчизняних та зарубіжних дослідників представлені специфіка, структура, зміст і шляхи формування професійної компетентності вчителя (Є. П. Голобородько, Л. І. Мацько, М. І. Пентиліук, Т. В. Симоненко, О. М. Семенов, В. І. Статівка). Серед характерних рис професійної компетентності вчені виділяють:

- підвищення ролі суб'єкта в соціальних перетвореннях, його здатність зрозуміти динаміку процесів розвитку і впливу на їх хід (Д. В. Чернілевський);

- здійснення на високому рівні педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, вияв особистості вчителя, досягнення результатів у навчанні та вихованні школярів (А. К. Маркова);

- сукупність умінь майбутнього педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного розв'язання професійних завдань (О. А. Дубасенюк) [4, с. 246].

Такі характеристики, на нашу думку, важливо доповнити конкретизацією професійних компетенцій, які в сукупності складають професійну компетентність фахівця. Ми поділяємо думку О. М. Семенова, яка вважає, що професійну компетентність учителя-філолога можна визначити як інтегральну особистісну якість, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності [5, с. 55]. Основу професійної компетентності складають система професійних знань та вмінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, умінь використовувати можливості ІКТ, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності.

Соціальні потреби, освітньо-кваліфікаційні вимоги спеціальності, вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, аналіз численних наукових праць, анкетувань, проведених серед викладачів, дозволяють сформулювати такий склад професійної компетентності вчителя-філолога: лінгвістична, мовленнєва, комунікативна, когнітивна, лінгвокогнітивні, етнокультурознавча, дослідницька, інформаційно-комунікаційна компетенції. Кожна із зазначених професійних компетенцій виконує власні функції і може бути представлена як певна сукупність компетенцій, що розкривають її специфіку. Водночас усі види професійних компетенцій тісно взаємопов'язані.

Розглянемо змістове наповнення означених складових професійної компетентності.

Лінгвістична компетентність. Фундаментом професійної компетенції майбутнього учителя російської мови є його якісна лінгвістична підготовка, тобто наявність глибоких знань мовної системи, сформованість умінь оперувати лінгвістичними знаннями у професійно-педагогічній і науково-дослідній діяльності, високий рівень володіння різними видами мовленнєвої діяльності. На думку О. М. Семенова, складовими лінгвістичної компетенції є теоретико-лінгвістична, історико-лінгвістична та соціолінгвістична [5, с. 59].

Мовленнєва компетентність. Сучасний учитель російської мови повинен бути не лише знавцем лінгвістичних законів, а й майстром живого слова, ритором, який володіє прийомами правильного, логічного, переконливого мовлення. Мовленнєва компетентність являє собою сукупність умінь використовувати мовний матеріал для досягнення певних комунікативних цілей.

Когнітивна компетентність проявляється у готовності майбутнього вчителя російської мови постійно підвищувати освітній рівень, потребі в актуалізації і реалізації особистісного потенціалу, здатності до самовдосконалення та саморозвитку.

Підґрунтя *лінгвокогнітивної компетентності* складають лінгвістичні знання та способи пізнавально-практичної діяльності. Ця компетентність формується у процесі інтелектуальної діяльності суб'єктів навчання і проявляється у вмінні оперувати лінгвістичними знаннями, застосовувати їх у професійному мовленні, проводити мисленеві операції із мовними явищами, створювати самостійні наукові тексти, відшукувати алгоритми розв'язання професійних завдань, орієнтуватися у просторі основних тенденцій, що визначають сучасний стан лінгвістичної освіти.

Етнокультурознавча компетентність. Учитель російської мови в українському суспільстві є носієм культури російського народу. Він має викладати російську мову як національно-культурний феномен, що відображає духовно-моральний досвід російського народу; має знати історію російської культури, її місце і призначення в системі світової культури, зокрема в українському лінгвокультурному просторі, тобто у своїй професійній діяльності враховувати взаємовплив двох культур.

Дослідницька компетентність є невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного вчителя російської мови, що передбачає здійснення дослідницької роботи, володіння методологією наукового пошуку, здійснення мисленевих операцій та постійне розширення професійних знань, удосконалення вмінь.

Інформаційно-комунікаційна компетентність. Важливою умовою ефективної професійної діяльності вчителя, на думку науковців (Н. І. Бойко, Л. Г. Карпової, О. Г. Кравченко, О. В. Овчарук, Н. К. Потапов, Л. А. Чернікова та ін.), є уміння самостійно відшукувати, аналізувати, відбирати і систематизувати інформацію, користуючись сучасним надбанням інформаційних мереж, встановлювати за їх допомогою контакти за професійними інтересами, брати участь у конференціях, інтернет-форумах, створювати власні сайти тощо. С. Г. Литвинова вважає складовими інформаційно-комунікативної компетенції загальну, діагностичну та предметно-орієнтовану. Загальна компетентність, на її погляд, проявляється у здатності вчителя-філолога використовувати інтернет-технології, телеконференції, локальні мережі, бази даних, інтерактивні дошки й інші можливості ІТ з метою пошуку необхідної інформації, а також з метою створення текстових документів, таблиць, малюнків, діаграм, презентацій, комп'ютерних графічних об'єктів, Flash-анімацій. Діагностична компетентність проявляється у вмінні діагностувати результати навчання за допомогою ІТ: проводити моніторинг, проміжне діагностування, електронне тестування, прогнозування тощо. Предметно-орієнтована компетентність виявляється у здатності учителя-філолога гармонійно поєднувати готові електронні продукти у своїй професійній діяльності.

Аналіз зазначених складових професійної компетентності сучасного вчителя-русиста дозволяє зробити висновок про те, що компетентний, високоерудований вчитель-словесник має являти собою сформовану мовну особистість, яка не лише володіє глибокими лінгвістичними знаннями та лінгвокогнітивними вміннями, а й вільно орієнтується в інформаційному просторі.

Висновок. Отже, формування майбутнього вчителя російської мови визначається соціальною потребою якісної підготовки майбутніх учителів російської мови, що передбачає опанування комплексу лінгвістичних знань та сформованість лінгвокогнітивних умінь, здатність до самостійного пошуку, аналізу, відбору та передавання лінгвістичної інформації засобами сучасних ІТ.

Література

1. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Карпова Л. Г. ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 20 с.
2. МОН. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави й суспільства : Рішення колегії від 02.03.07 р. № 3/1–4 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2007. – № 12. – С. 3–17.
3. Монахов В. М. Введение в теорию педагогических технологий : монографія / В. М. Монахов. – Волгоград : Перемена, 2006. – 456 с.

4. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. ; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
5. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Семенов О. М. – К., 2006. – 485 с.
6. Симоненко Т. В. Лінгводидактичні засади формування професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т. В. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 38–41.